

Jouko Sihvo: **Inkerinsuomalaisten kirkolliset olot 400 vuoden aikana**

Hyvät kuulijat. Aion kertoa lyhyesti Inkerin kirkon historiasta 1600-, 1700- ja 1800-luvulla ja vähän yksityiskohtaisemmin 1900-luvulla ja erityisesti Neuvostoliiton aikana. Sotien seurauksena Inkerin kirkko tuhottiin sekä 1600- että 1700-luvulla. Neuvostoliiton aikana tuho ei koskenut vain kirkkoa, vaan ateistinen neuvostovaltio yritti tuhota inkeriläisten uskonkin. Aina tämä nyt 400-vuotias kirkko on kuitenkin noussut uuteen elämään. Tarkoitus on lopuksi todeta, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet nykyisen Inkerin kirkon uudesti syntyymiseen ja nousuun.

1600-luku

Inkerinsuomalaisten kansanryhmä muodostui 1600-luvun alkupuolella, kun Ruotsi valloitti Laatokan Karjalan, Inkerinmaan ja osan Baltiaa. Alueen väestö oli valtaosaltaan ortodoksista suomensukuista kansaa. Uskonnon takia ihmiset tunsivat olevansa lähempänä entisiä vallanpitäjiä kuin luterilaisia uusia isäntiään. Jo Stolbovan rauhan solmimisen jälkeen 1617 osa väestöstä siirtyi Venäjän puolelle. Heidän tilalleen tuli Karjalan kannakselta ja Etelä-Savosta luterilaisia suomalaisia, sillä Ruotsi houkutteli heitä sinne tietyillä eduilla. 1600-luvun puoliväliin mennessä oli olemassa jo kattava suomenkielisten luterilaisten seurakuntien verkosto kirkkoineen ja pappeineen.

Vuosien 1656–58 sota, jolloin Venäjä yritti valloittaa takaisin Ruotsille menettämänsä alueet, oli kohtalokas luterilaisille seurakunnille. Kirkot ja pappilat poltettiin, papit pakenivat tai vietiin vankina Venäjälle. Paikallinen väestö kärsi suunnattomasti sodan jaloissa ja paljon luterilaista väestöä vietiin sinne myös. Venäläisten puolella taistelleet ortodoksit pakenivat Venäjälle pelätessään ruotsalaisten kostoja. Syntyi Tverin karjalaisten yhteisö. Ruotsin ja Venäjän raja jäi ennalleen. Uusia suomalaisia siirtyi Inkerinmaalle tyhjäksi jääneille alueille, mutta vielä 1661 seurakunnissa oli vain noin kolmannes sotaa edeltävästä väkimäärästä.

Alueelle syntyneiden seurakuntien jäsenet ja papit olivat luterilaisia ja suomalaisia. Hallinnollisesti ne liitettiin aluksi Viipurin hiippakuntaan. Vuonna 1641 niistä muodostettiin oma hiippakunta. Sen johtoon perustettiin saksalaisen mallin mukaan superintendentin virka ja konsistori, joita Suomessa vastaavat piispa ja tuomiokapituli. Ne sijoitettiin Narvaan. Tunnetuin superintendentti oli Juhana Gezelius nuorempi (1680–1689), josta tuli Turun piispa. Hän johti ja hoiti tarmokkaasti 1680-luvulla Inkerinmaan seurakuntia. Erityisesti hän yritti kääntää ortodoksia inkerikkoja luterilaisiksi, mutta menestys oli heikko. Hänen aikanaan kiinnitettiin suurta huomiota seurakuntalaisten lukutaidon ja kristillisen tietämyksen kohentamiseen. Elettiin puhdasoppisuuden aikaa. Opettamisesta ja opitun kuulustelemisesta kehittyivät kylänlukuset. Suomalaiskansallinen identiteetti kytkeytyi erottamattomasti luterilaiseen uskoon ja kirkkoon. Sotien lisäksi suuret nälkävuodet 1695–97 merkitsivät nälkää ja kuolemaa inkerinsuomalaisille. Esimerkiksi Lempaalan seurakunnan jäsenistö väheni tuolloin puoleen entisestä.

1700-luku

Suuri pohjan sota mullisti Inkerin kirkon elämän 1700-luvun alussa. Seurakunnat menettivät pappinsa ja kirkollinen elämä lamaantui. Kun Pietari Suuri alkoi rakentaa uutta pääkaupunkia inkeriläisten asuma-alueen keskelle vuonna 1703, paikalle virtasi paljon venäläisiä. Eri kansallisuuksia ei kuitenkaan haluttu sekoittaa, vaan kullekin määrättiin oma asuinalue. Näin inkeriläisten keskinäinen yhteys säilyi.

Jo Pietarin perustamisvuonna tsaari antoi luvan perustaa sinne suomalais-ruotsalaisen luterilaisen seurakunnan, joka vuonna 1745 jaettiin suomalaiseksi ja ruotsalaiseksi seurakunnaksi. Myötämielinen suhtautuminen luterilaisiin ilmeni Uudenkaupungin rauhanteossa 1721 siten, että

luterilainen kirkko voi jatkaa toimintaansa entiseen tapaan ja noudattaa voimassa olevaa Ruotsin 1686 kirkkolakia. Saksalaisilla luterilaisilla oli vahva asema maan hallinnossa. Näin suomalainen luterilaisuus sai jatkaa saksalaisen rinnalla. Mutta kirkon tila oli vaikea suuren pohjansodan aikana ja jälkeen. Seurakuntien kirkot ja pappilat olivat raunioina, papit paossa tai vangittuina, seurakuntalaiset hajalla. Entisistä vapaista talonpojista tuli maaorjia. Luterilainen seurakunta ja sen pappi olivat näiden ihmisten tukijoita ja auttajia. Pappi oli ainut koulutettu ihminen, joka ymmärsi rahvaan kieltä ja ongelmia ja pystyi ajamaan sen asioita isäntiin ja viranomaisiin päin.

Venäjän Ruotsilta valloittamien alueiden hallinto keskitettiin sitä varten perustetulle oikeuskollegiolle, joka hallinnoi myös Inkerin kirkkoa. Kirkon elämä oli vuosikausia lamassa. Oikeuskollegiolla eikä siihen vuonna 1727 perustetulla konsistoriosastolla ollut edellytyksiä nostaa sitä surkeasta tilastaan. Vasta kun kirkollisten asiain hoito uskottiin Pietarin luterilaiselle superintendentille, tilanne alkoi korjaantua. Vuonna 1740 kaikissa seurakunnissa oli pappi. Kirkkoja rakennettiin. Vuonna 1760 jokaisessa seurakunnassa oli oma kirkko. Papit kiinnittivät erityistä huomiota seurakuntalaisten lukutaidon edistämiseen. Sitä opetettiin ja kuulusteltiin kylänlukusilla. Vanhan Tuutarin seurakunnan kertomuksessa mainitaan, että sen pappi kohtasi lukusilla vaimon, joka ei osannut yhtään sanaa Isä meidän rukouksesta. ”Pappi kysyi: Kuinka sinä vaimo parka olet päässyt Herran ehtoolliselle ja sen jälkeen aviosäätyyn, kun et osaa yhtäkään sanaa lukea? Vaimo vastasi: Niinpä siihen aikaan olivat paremmat papit.”

1800-luku ja 1900-luvun alku

Inkerin kirkon yhteys Suomen kirkkoon helpottui ja vahvistui, kun koko Suomi liitettiin suuriruhtinaskuntana Venäjään vuonna 1809. Yhtenä konkreettisenä osoituksena siitä oli, että keisari Aleksanteri I kutsui vuonna 1820 Porvoon piispan Zacharias Cygnaeuksen Pietariin Inkerin kirkon piispaksi ja koko Venäjän luterilaisen kirkon kenraalisuperintendentiksi. Korkeassa tehtävässään piispa keskittyi Inkerin kirkon elämän kehittämiseen. Hän kutsui pappeja Suomesta ja vihki vaaditun tutkinnon suorittaneita papeiksi seurakuntiin ja erotti kelvottomia pappeja virastaan. Itse kaunopuheisena saarnamiehenä hän rohkaisi onnettomia suomalaisia. Hän jakoi Inkerin kirkon kolmeksi rovastikunnaksi, joiden lääninrovastit valvoivat pappien ja seurakuntien elämää tiiviimmin kuin mihin piispan aika riitti.

1800-luvun loppupuolella suomalaisten siirtolaisten tuomana tuli Inkerinmaalle sekä lestadiolaista että evankelista herätystä. Pietariin syntyi varakas ja suuri lestadiolaisseurakunta. Sen vaikutus ulottui maaseurakuntiin. Narvan seudulle muodostui lestadiolaisherätyksen keskuspaikka. Evankelinen liike toimi inkerinsuomalaisten keskuudessa, mutta se ei muodostanut omia seurakuntiaan vaan vaikutti olemassa olevien seurakuntien elämään. Erityisesti evankelisen liikkeen ansiosta maallikkojen toiminta seurakunnissa aktivoitui. Perinteisesti Inkerin seurakunnissa lukkarit saattoivat toimittaa pappien tehtäviä, jos pappia ei ollut saatavilla, herätysliikkeissä muutkin maallikot toimivat sananjulistajina.

Vuonna 1863 Inkerin kirkossa aloitti toimintansa Kolppanan suomenkielinen opettaja- ja lukkariseminaari. Seminaarilla oli suuri merkitys inkerinsuomalaisten sivistyksellisen tason ja kansallisen tietoisuuden kohottamisessa, kun sieltä valmistui opettajia suomenkieliseen opetustoimeen ja lukkareita seurakuntiin.

Inkerin kirkon papisto tuli pääosin Suomesta. Seurakuntien kirkkoherrojen tehtävä oli hyvin vaativa. Heidän piti kyetä käyttämään ainakin suomea, saksaa, venäjää ja mahdollisesti ruotsia ja viroakin. Pappien merkitys vähemmistönä ja usein vaatimattomassa taloudellisessa asemassa eläville suomalaisille oli todella suuri. Siitä on hyvänä osoituksena seuraava lainaus Inkeri-lehdestä vuodelta 1894: ”Arvaamattoman suuri on papin merkitys kansan keskuudessa. Hänestä ja melkein

yksinomaan hänestä riippuu – niin paljon kuin ihmisestä riippua voi – ei ainoastaan nimenomainen hengellinen, vaan ylipäänsä kaikki henkinen, siveellinen, ja milteipä kansallinen ja yhteiskunnallinenkin elämä maaseurakunnissamme. Sillä pappihan on meillä, suomalaisten kesken, melkein ainoa henkilö, joka on saanut perusteellisemman, korkeamman sivistyksen. Ja juuri tämän korkeamman sivistyksensä nojalla on hänellä jo ammoisista ajoista todella arvokas, vaikuttava asema keskellämme.”

Hyvään alkuun päässyt kirkollisen elämän kehittyminen jatkui Inkerin kirkossa 1800-luvulla. Rippikoulu vakiintui kaksiviikkoiseksi ja heikoille oppilaille kolmeviikkoiseksi kouluksi, jossa lukutaito varmistettiin ja jossa kristillisen tietämyksen perusasiat opetettiin. Näitä samoja taitoja opetettiin ja valvottiin kylänlukusilla. Pyhäkoulutyö käynnistyi Inkerin kirkossa 1870-luvulla. Se kehittyi erittäin suosituksi toiminnaksi inkeriläiskylissä. Pyhäkouluihin tulivat mukaan muutkin kyläläiset kuin vain lapset. Opettajina toimivat paikkakunnan valistuneet isännät. Toiminnan laajuudesta antavat vakuuttavan kuvan vuoden 1902 tilastotiedot: pyhäkouluja 482, opettajia 1809, pyhäkoululaisia 11936.

Neuvostoliiton aika

Lokakuun vallankumouksen jälkeen tammikuussa 1918 kaikki kirkot menettivät julkisoikeudellisen asemansa ja koululaitos erotettiin kirkoista. Uskonnon opetus kouluista poistettiin eikä uskonnon opetusta lapsille saanut harjoittaa seurakunnissakaan.. Alle 18-vuotiaat eivät voineet liittyä kirkkoon eivätkä osallistua sen elämään. Kirkkojen omaisuus takavarikoitiin valtiolle eli kuten asia kauniisti sanottiin, otettiin kansan haltuun. Seurakunnat saivat anomalla kirkkoja ja jumalanpalveluksissa tarvittavaa esineistöä käyttöönsä aluksi maksutta, mutta myöhemmin tästä valtion omaisuuden käytöstä piti maksaa.

Pappilat otettiin yhteiskunnan haltuun. Pappien oli muutettava niistä pois. Käytännössä tämä merkitsi pappien pakenemista Suomeen. Niin sanotun sotakommunismin aikana 1919–1920 suurin osa seurakunnista jäi ilman pappia. Vuonna 1921 Inkerin kirkossa oli jäljellä vain viisi pappia.

Uusi uskontoa koskeva laki ei tuntenut lainkaan sanaa seurakunta. Lähinnä sen korvasi sana uskonnollinen yhteisö. Siihen tuli kuulua vähintään 20 henkeä, jotka muodostivat yhteisönsä päättävän hallintoelimen. Heidän tuli rekisteröidä yhteisönsä ja itsensä siitä vastaaviksi hallintoelimen Dvadsatkan jäseniksi. Rekisteröintejä saatettiin vaatia useita kertoja vuodessa. Dvadsatkan jäsenet vastasivat henkilökohtaisesti yhteisönsä käyttämän valtion omaisuuden vuokrasta ja kunnosta. Taloudelliset vaatimukset saattoivat nousta niin suuriksi, että yhteisön oli luovuttava kirkon käytöstä, jolloin yhteisön julkinen kokoontuminen päättyi.

Venäjän luterilaisen kirkon hallinto oli lamaantunut sotakommunismin ajan. Inkerin kirkossa järjestettiin oma hallinto. Se koostui seurakuntien yhteisestä kirkolliskokouksesta ja konsistorista. Kirkolliskokous kokoontui kerran vuodessa. Se valitsi muun muassa konsistorin jäsenet ja esimiehen eli piispan. Konsistorin tehtäviin kuului seurakuntien toiminnan ohjaaminen, valvonta ja pappispulan aikana sopivien miesten valmentaminen papillisten tehtävien hoitajiksi. Näistä pikakoulutetuista työntekijöistä käytettiin nimitystä seurakunnan hoitaja. Konsistori piti yhteyttä valtion viranomaisiin ja Venäjän luterilaiseen kirkkoon, kun se sai hallintonsa järjestetyksi. Ensimmäiseksi konsistorin esimieheksi ja piispaksi synodi valitsi joulukuussa 1921 Felix Relanderin. Sairastuttuaan hän siirtyi Suomeen jo vuonna 1923. Hänen seuraajakseen valittiin vuonna 1924 S.J. Laurikkala, joka halusi käyttää vain rovastin arvonimeä.

Seurakuntien toimintaa vaikeuttivat bolshevikkihallinnon määräykset, jotka kielsivät muun muassa uskonnon opettamisen lapsille. Määräysten johdosta seurakuntien rippikoulu ja pyhäkoulu joutuivat vaikeuksiin. Toimintaa yritettiin jatkaa, muuttamalla työmuotojen nimet. Rippikoulusta tuli konfirmaatiovalmistus ja pyhäkoulusta lasten jumalanpalvelus. Näin yritettiin työtä jatkaa, mutta pyhäkoulun opettajia vainottiin niin, että heidän oli pakko lopettaa pyhäkoulujen pito. Hengellisesti ja kirkollisesta kirjallisuudesta oli pula, sillä sitä ei saanut painaa eikä tuoda ulkomailta.

Vähitellen seurakuntien elämä hiipui, kun seurakuntien hoitajat vangittiin ja monet teloitettiin. Kirkot suljettiin ja otettiin muuhun käyttöön. Konsistorin toiminta loppui elokuussa 1937, kun enää kaksi sen jäsentä oli vapaalla jalalla. Viimeinen suomalainen pappi palasi Suomeen 1938. Sen jälkeen kaikki seurakuntien virallinen toiminta oli loppunut. Yksittäiset seurakuntalaiset saattoivat pitää seuroja kodeissa tai kirkossa, mikäli sitä ei ollut suljettu. Vuodesta 1938 vuoteen 1942 inkeriläisillä ei ollut pappeja eikä seurakuntia. Yksityistä hengellistä elämää ja maallikkovoimin toimitettuja kirkollisia toimituksia ilmeni heidän keskuudessaan.

Saksalaiset valloittivat Länsi- ja Etelä-Inkerin syksyyn 1941 mennessä. Valloitetulle alueelle jäi yli 60 000 inkeriläistä. Leningradin piiritykseen jäi noin 30 000 inkeriläistä. Vuoden 1942 alussa suomalaisryhmä kävi tutustumassa inkeriläisten oloihin saksalaisten valloittamalla Inkerin alueilla. Sen jäsenet havaitsivat inkeriläisten hengellisen nälän olleen polttavampi kuin aineellisen. Elokuussa 1942 inkeriläissyntyinen pappi Juhani Jääskeläinen lähetettiin Suomesta Inkeriin järjestämään ja hoitamaan kirkollista toimintaa, mihin saksalaiset antoivat luvan. Myöhemmin samaan työhön lähetettiin kaksi muuta suomalaista pappia, Jussi Tenkku ja Reino Ylönen. Silloin Inkerin kirkko ei syntynyt uudelleen. Vain kymmenkunnassa paikallisseurakunnassa saatiin aikaan toimintaa ilman yhteistä johtoa. Pidettiin jumalanpalveluksia ja hartaustilaisuuksia, toimitettiin kasteita, pidettiin rippikouluja ja konfirmoitiin, toimitettiin hautauksia ja järjestettiin suomenkielistä koulutoimintakin.

Kaikki tämä kuitenkin loppui, kun puna-armeija valloitti Inkerin 1944. Suomeen siirretyt inkeriläiset osallistuivat seurakuntien elämään, mutta sekin loppui vuoden 1944 lopulla, kun suurin osa 63 000 inkeriläisestä palautettiin Neuvostoliittoon. Siellä heidän hengellinen ja kirkollinen elämänsä oli näkymätöntä tai naamioitua joksikin muuksi. Viroon paenneet tai asettuneet inkeriläiset voivat osallistua sen luterilaisen kirkon toimintaan. Siellä heitä palveli myös vankeudesta vapautunut inkeriläinen seurakunnan hoitaja 1940-luvun lopulla. Kaksi muutakin vankeudesta vapautunutta saarnamiestä palveli inkeriläisiä kuolemaansa saakka Karjalassa ja Inkerissä 1950- ja 60-luvulla. Sen jälkeen karismaattiset naissaarnaajat hoitivat heimolaistensa hengellistä elämää.

Vuonna 1970 rekisteröitiin Petroskoihin ensimmäinen inkeriläisten luterilainen seurakunta yli 10 vuotta kestäneen sitkeän toiminnan tuloksena. Näin kirkosta tuli jälleen näkyvä. Vuonna 1977 aloitti toimintansa toinen inkeriläisseurakunta Pushkinissa. Molemmat liitettiin Viron luterilaisen kirkon yhteyteen ja sieltä nämä seurakunnat saivat pappinsa ja muuta tukea. Näiden kahden seurakunnan varassa inkeriläisten kirkollinen elämä elpyi 1970- ja 80-luvulla. Seurakunnat saivat huomattavaa hengellistä ja aineellista tukea myös Suomesta.

Kirkkojen ja vähemmistökansallisuuksien asema korjaantui nopeasti perestroikan ja glasnostin ilmapiirissä. Vuonna 1988 Venäjän ortodoksinen kirkko sai viettää näkyvästi 1000-vuotisjuhliiaan. Inkeriläiset pääsivät julkisuuteen Punalippu-nimisessä lehdessä elokuussa 1987. Suomalainen kansallistunto ja luterilainen kirkollisuus voimistuivat heidän keskuudessaan. Ne eivät enää aiheuttaneet heille ikävyyksiä, vaan vahvistivat heidän identiteettiään ja itsetuntoaan. Erityiseen

arvoon heidän suomalaisuutensa nousi, kun Mauno Koivisto antoi heille huhtikuussa 1990 luvan tulla Suomeen paluumuuttajina.

Vanhojen inkeriläisseurakuntien alueilla asuvat ihmiset alkoivat kokoontua ja hakea rekisteröintiä seurakunnilleen. Ennen Neuvostoliiton hajoamista rekisteröityjä seurakuntia oli ainakin 13. Ne muodostivat oman rovastikunnan Viron kirkon yhteydessä.

Tässä vaiheessa Kirkon Ulkomaanapua tuli uusien seurakuntien avuksi. Leino Hassinen lähetettiin pikakouluttamaan työntekijöitä toimintansa aloittaviin seurakuntiin. Heille järjestettiin koulutusta myös Suomessa. Viron luterilaisen kirkon konsistori muodosti oman rovastikunnan inkeriläisseurakunnista ja nimitti ensin Paul Saarin ja hänen jälkeensä Leino Hassisen Inkerin rovastikunnan lääninrovastiksi. Muutamien muiden henkilöiden kanssa hän laati ehdotuksen kirkkojärjestykseksi ja syntyvän kirkon toimintasuunnitelman. Kirkon Ulkomaanapu ja monet kristilliset järjestöt ja herätysliikkeet lähettivät pappeja ja muita kirkon työntekijöitä toimimaan uusissa seurakunnissa.

Viro itsenäistyi 20 vuotta sitten. Siitä seurasi, että Inkerin rovastikunnasta tuli vuoden 1992 alussa itsenäinen kirkko, joka muodostui 13 seurakunnasta. Sen jälkeen alkoi seurakuntien määrä kasvaa. Niitä on nyt noin 80 ympäri suurta Venäjän maata, jonne inkeriläiset hajotettiin neuvostovallan toimesta.

Lopuksi

muutama havainto siitä, mikä teki mahdolliseksi Inkerin kirkon uudesti syntymisen. Kolme tekijää: aktiiviset uskovat, Viron ja Suomen luterilaisen kirkon tuki ja neuvostoideologian ja –valtion vararikko.

(1) Aktiivisimmat uskovaiset 1950- ja 60-luvulla olivat niitä inkeriläisiä, jotka olivat saaneet vankan kristillisen kasvatuksen ja joille usko ja kirkko muodostivat elämän vahvan perustuksen. He ylläpitivät kristillistä elämää ja noudattivat kirkollisia tapoja perheissä ja pienissä yhteisöissään. He jaksoivat taistella ja saivat aikaan oman seurakunnan Petroskoihin. Petroskoin seurakunta rohkaisi muita. Pushkinin seurakunta on osoitus siitä ja se puolestaan vahvisti yhä useampien inkeriläisten uskoa ja toivoa.

(2) Kun ensimmäiset seurakunnat rekisteröitiin, Viron luterilainen kirkko antoi niille merkittävää tukea, muun muassa papit, kun inkeriläisiä saarnamiehiä ei enää ollut. Suomen luterilaisen kirkon taholta tuli 1970- ja 1980-luvuilla aluksi moraalista, henkistä ja hengellistä, 1990-luvulla myös aineellista tukea kaiken muun lisäksi.

(3) Ateistinen neuvostovaltio ei kyennyt 70 vuodessa hävittämään kokonaan inkeriläisten kansankirkollista luterilaista ja suomalaiskansallista identiteettiä, vaikka he joutuivat nämä ominaisuutensa salaamaan vuosikymmeniä välttyäkseen ikävyyksiltä. Uskonnon ja kansallistunteen ilmaisemisen vapaus lisääntyi 1980-luvun lopulla glasnostin ja perestroikan ilmapiirissä. Samaan aikaan sosialismin vararikko alkoi tulla esille koko itäblokissa. Tämä tempaisi mukaansa myös vähemmän uskonnolliset ihmiset rekisteröimään vanhoja Inkerin seurakuntia. Vuodet 1988–1991 eivät olleet Inkerissä vain uskonnollisen vaan myös suomalaiskansallisen herätyksen aikaa. Neuvostoliiton hajoaminen johti sitten vuoden 1991 lopussa Inkerin rovastikunnan irtautumiseen Viron kirkosta ja itsenäisen Inkerin kirkon syntymiseen 1992. Tämän kirkon 20-vuotisjuhlaa vietetään ensi vuonna ja se on toisen tarinan arvoinen.